

INGLIZ,O'ZBEK VA RUS TILLARIDA "MEHMONDO'STLIK" TUSHUNCHASINI
IFODALOVCHI MAQOLLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Xamroxonova Sokinaxon Jo'raxon qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universitetining
Olmaliq filiali asisstenti

Annotatsiya: Yigirmanchi asrning ikkinchi yarmida mexmondo'stlik tushunchasi birliklarni lingvomadaniy tahlil qilishing ingliz,o'zbek va rus olimlarni qiziqtirib kelgan. Shu kungacha ingliz sohasi bo'yicha ko'plab ishlar qilingan. Bu borada nazariy adabiyotlar ham talaygina. Maqollarning lingvomadaniy xususiyatlariga ham alogida urg'u berilgan. Qisqacha qilib aytganda, maqollar ko'p o'rganilgan sohalardan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Semantika, mexmondo'stlik tushunchasi, milliy-madaniy semantika, frazeologik birlik, etimologik.

Abstract: In the second half of the twentieth century, English, Uzbek and Russian scientists were interested in the linguistic and cultural analysis of the concept of hospitality. A lot of work has been done in the field of English. There are many theoretical literatures in this regard. Linguistic and cultural features of proverbs are also emphasized. In short, proverbs are one of the most studied areas.

Keywords: Semantics, concept of hospitality, national-cultural semantics, phraseological unit, etymological.

Ma'lumki, til kishilar o'rtasidagi eng muhim aloqa vositasi, jamiyat tafakkurining rivojlanishini ta'minlovchi, avloddan avlodga ma'daniy- ma'naviy shu bilan birga tarixiy an'analarni yetkazuvchi, asosiy fikr almashinish quroli hisoblanadi. Til milliy madaniyatning xazinasidir. Har bir millat yashayotgan joyning iqtisodiy ijtimoiy tuzumi, san'ati, madaniyati, badiiy adabiyoti, urf - odati, xalq og'zaki ijodini jamlab uni avloddan avlodga yetkazib berish tilning milliy - madaniy semantikasidir. Semantika tillning barcha qatlamlarida: grammatikasida, leksikasida, fonetikasida ham mavjud. Ammo milliy madaniy semantikasi tilning harakatdagi birliklarida juda aniq namoyon bo'ladi. Bunday til birliklari so'zlar va barqaror birikmalardir. Nutq jarayonida fikrimizni faqat so'zlar yordamida emas balki, ikki yoki undan ortiq so'zlarning barqaror bog'lanishidan hosil bo'lgan, nutqqa tayyor holda kirib kelgandigan birliklardan ham foydalanamiz.

Bu birliklar nutqimizni tasvirlabgina qolmasdan balki uning ma'noli va mazmunli, lo'nda, bo'yoqdor tarzda tasvirlaydi. Ma'lum bir tilning frazeologik boyligi shu til vakillarining mifalogik, tarixiy-etnografik, hissiy tuyg'ularini, madaniyati va urf odatini ifodalaydi. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lganligi, lingvistik va madaniy tomonidan tubdan farq qilishi uning mehmondo'stlikni ifodalovchi frazeologik birliklarida ham yaqqol namoyon bo'ladi. O'zbek xalqi qadim qadimdan mehmondo'st bo'lganligi bois mehmondo'stlikni ifodalovchi maqollari talaygina. Masalan:

- 1) *Mehmon - otangdan ulug'.*
- 2) *Osh - mehmon bilan shirin.*
- 3) *Qo'noqqa osh ber, otiga yem.*
- 4) *Mehmonning oldida mushugingni pisht dema.*

Bu misollardan ko'rinib turibdiki, o'zbek tilida mehmondo'stlik atamasi salmoqli o'rinni egallaydi. Birinchi misolda Mehmon "hurmat qilinishi shart bo'lgan inson" sifatida tasvirlangan bo'lsa, to'rtinchi misolda mehmonga juda ehtiyotkorona munosabatda bo'lish kerakligi, hattoki kichkina harakat bilan ham mehmonning ko'ngliga ozor berib qo'ymaslik kerakligi ifodalangan. Tadqiqot davomida oydinlashdiki, O'zbek tilidan farqli o'laroq, ingliz tilida, sof ingliz tilida mehmondo'stlikni ifodalovchi paremlar nisbatan kamligi tufayli ayrim mehmondo'stlikni ifodalovchi paremiologik birliklarning mos variantini topish nisbatan qiyin, lekin bu kabi frazeologik birliklarni ingliz tiliga boshqa xalqlardan o'zlashgan maqollar yordamida ifodalashimiz mumkin. Masalan:

- 1) *Guest coming into house – God coming into house (polsha xalq maqoli)* (mehmon kelgan uyga Xudo keladi) Mehmon – atoyi Xudo
- 2) *A constant guests never welcome. (lotin maqoli)* (doimiy mehmon hech qachon xush kelmas) Oyda kelganga – oyoq, kunda kelganga tayoq.
  - b) a) *Fish and guests smell when they are three days old. (hind maqoli)* (uch kunlik mehmon va baliqning hidi bir xil hid taratadi) *Even the most welcome guest is more than enough for three days. (venger maqoli)* (hatto eng yoqimli mehmon ham uch kun qadrlanadi) Mehmonning izzati - uch kun.

Har bir til leksikasi bir qancha manbalar asosida rivojlanib, boyib boradi. Ularni eng avvalo ikki guruhga ajraladi: 1) o'z ichki imkoniyatlari asosida (*ichki manba*); 2) boshqa tillardan so'z olish asosida (*tashqi manba*). Dunyoda boshqa tillardan so'z olmasdan faqat o'z ichki imkoniyatlari asosidagina rivojlanadigan birorta til yo'q. Bundan ingliz tili ham mustasno emas. Madaniyatning o'zaro ta'siri asosida paydo bo'lgan frazeologik birliklarning aksariyati boshqa tillardan kirib kelgan birliklardir. Yuqoridagi misollarni fikrimizning yaqqol namunasi sifatida keltirishimiz mumkin.

Bugungi kunda frazeologizmlarni lingvomadaniy tahlil qilish va o'rganish dolzarb va munozarali masalalardan biri hisoblanadi. Frazeologik birliklarni milliy va madaniy xususiyatlarini aniqlash, o'xshash va farq qiluvchi tomonlarini aniqlash, aniq va mazmunli yoritish uning kelib chiqishi, etimologiyasini o'rganish muhimdir.

O'zbek tilni etimologik jihatdan o'rganish jarayonida bu tilida boshqa tillarga qaraganda mehmondo'stlikni ifodalovchi frazeologik birliklarning ko'pligi bu sohaga alohida katta e'tibor berilib kelinganligidan dalolat beradi. Bunday birliklarni turli xil ma'nolarda ishlatish o'rniga qarab o'z navbatida turkumlarga ajratish mumkin. Masalan:

1) *Mehmonning azizligini ifodalovchi maqollar: a) Mehmon – aziz, mezbbon – laziz;*

b) Mehmon izzatda, mezbbon xizmatda;

c) Mehmon kelgan uyning chirog'i ravshan;

d) Mehmon – uy ziynati va b.

2) *Mehmonni siylash kerakligini ifodalovchi maqollar:*

a) Osh – mehmon bilan aziz;

b) Qo'noqqa osh ber, otiga – yem;

c) Mehmonga osh qo'y, ikki qo'lingni bo'sh qo'y;

d) Mehmon kelsa pastga tush, palov bermoq ahdga tush.

3) Mehmon har qancha ulug'lansa ham, buning chegarasi borligini, mehmon o'z hurmatini, izzatini bilishi kerakligini ifodalashiga ko'ra:

a) Oyda kelganga – oyoq, kunda kelganga – tayoq;

b) Chaqirilmagan mehmon – sariq itdan yomon;

c) Chaqirilmagan qo'noq – yo'nilmagan tayoq

d) *Betamiz mehmon meznonni qistar.*

Rus tilida esa “mexmondo’stlik” tushunchasini ifodalovchi quyidagi maqollarni keltirishimiz mumkin:

- a) гости ходить – надо и к себе водить;
- b) позднему гостю – кости;
- c) будь как дома, но не забывай, что в гостях;
- d) хороший гость всегда вовремя;
- e) идешь в гости – носи подарок в горсти.

Rus xalqlarida ham mexmonga bo’lgan bo’lgan izzat, extirom juda kuchli hisoblanadi. Ruslarda mexmon tashrif buyurgan uyga quvonch va zavq keltiradi.

Bunday misollarni ko’plab keltirishimiz mumkin. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ma’lum bir mavzudagi tilning etimologik jihatiga, xalqning kundalik turmush tarziga, dunyoqarashiga, urf odatlariga, tarixiy rivojlanishiga bog’liq holda vujudga kelgan mantiqiy xulosalarning ifodasi bo’lmish paremalarning ifodalanishi va mazmuni jihatidan milliy xususiyatlarni o’zida namoyon etadi. Yuqoridagi misollar ham madaniy sharoitda vujudga frazeologik qatlamni boyitgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama. Intercultural Communication in Contexts. USA, New York: Taylor sifranicis group, 2003.
2. Usmanova Sh. “Tarjimonlik faoliyatining lingvomadaniy aspektlari” fanidan ma’ruzalar kursi. – Toshkent: 2014.
3. Исламджанова Х. Лингвокультурологические аспекты переводческой деятельности. Учебное пособие. – Т.: 2011.
4. Токарев Г. В. Лингвокультурология. Учебное пособие. – Тула: Издательство ТГПУ им. Л. Н. Толстого, 2009.
5. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка. Учебное пособие. – М.: Флинта, “Наука”, 2010.